

STUDIU CULTURAL ISTORIC PRIVIND MINORITATEA TURCĂ

realizat în cadrul proiectului
„MINORITĂȚI MINORE”

Prezentul Raport sintetic de cercetare a fost elaborat în cadrul proiectului „MINORITĂȚI MINORE” PA17/RO13-LP38/6.03.2015, finanțat prin Programul PA17/RO13 Promovarea diversității în cultură și artă în cadrul patrimoniului cultural european, Mecanismul Financiar SEE 2009-2014.

- A. Prezentare generală a minorității
- B. Localizare și selecție 5 localități/zone, evenimente, personalități
- C. Prezentare generală 5 localități/zone, evenimente, personalități
- D. Istории/legende/elemente exotice legate de locuri/evenimente/personalități
- E. Concluzii - moștenirea cultural istorică și rolul acesteia în istoria spațiului românesc
- F. Bibliografie

Cercetător BĂLAN Zamfir
Voluntar Baze date TACU Andreea

A. PREZENTARE GENERALĂ

Informații cultural-istorice generale

Primele populații de origine turcă (hunii și avarii), prezente în Dobrogea, datează din secolul al III-lea. Șase secole mai târziu apar primele popoare turce venite din Asia Centrală: pecenegii, uzii, cumanii¹, tătarii, turcii selgiucizi și turcii otomani.

Prima consemnare documentară datează din 1264, când, în urma luptelor interne din Imperiul Anatolian Selgiucid, câteva mii de ostași de origine turcă, în frunte cu sultanul Izzeddin Keykâvus, s-au așezat în Dobrogea, în zona Babadag. Dervișul Sarî Saltik Baba – mentorul religios al sultanului – a avut un rol esențial în formarea religioasă și spirituală a turcilor din Dobrogea. La Babadag, Sarî Saltuk are un mausoleu venerat de musulmanii de pretutindeni.

După bătălia de la Varna (1444) în timpul domniei lui Baiazid, Dobrogea intră sub stăpânire otomană, care durează până în secolul al XIX-lea (1877).

Constantin Brătescu observa că, pentru istoria etnografică a Dobrogei, anul 1444, anul dezastrului creștin la Varna, semnifică „schimbarea la față”: „pe încetul, satele, în marea lor majoritate primiseră populație și nume turcești, orașele și cetățile fură ocupate de garnizoane și administrație otomană. În loc de biserici se ridică geamii.”²

Inițial, provincia (*vilayet*) Dobrogea a făcut parte din sangeacul Silistra (*sangeak* = unitate administrativă de bază) care la rândul său era parte a Rumeliei (cu centrul administrativ la Edirne, apoi la Sofia).

Anuarele editate la Ruse între anii 1868 și 1877 arată că pe teritoriul județelor Tulcea și Constanța de astăzi, existau 196 de moschei, 18 medrese (colegii religioase), 8 gimnazii și 56 de școli primare. Rețeaua sanitară era bine pusă la punct și se stabilise o linie telegrafică între 8 orașe dobrogene. În 1860 fusese dată în folosință calea ferată Constanța-Cernavodă, iar în 1869 începuse construcția liniei ferate Tulcea-Măcin.³

Recensământul din 1956, primul din perioada regimului comunist, consemna un număr de 29.835 de suflete, populație musulmană.

La recensământul din 1992, turcii din România erau în număr de 29.533.

După datele recensământului din martie 2002, populația de origine turcă număra 32.098 persoane, din care 24.602 trăiau în județul Constanța (3,4% din populația județului).

Din datele Institutului Național de Statistică, din 2011, în județul Constanța trăiesc 20.826 de turci, din care 15.183, în municipii și orașe, iar 5.643, în comune și sate. Din cei 15.183 de turci din mediul urban, 6.525 trăiesc în Constanța, 3.340, în Medgidia, 1.474, în Mangalia și 1.136 în Băneasa. Restul, de ordinul sutelor, trăiesc în Cernavodă, Hârșova, Murfatlar, Ovidiu, Techirghiol, Năvodari și altele.

În mediul rural, localitățile cu pondere mare de populație turcă sunt: Dobromir (1751) și Cobadin (1026), urmate de Cumpăna (507), Castelu (498), Independența (392), Amzacea (238), Valu lui Traian (196), Tuzla (170) și altele.

¹ Pecenegii alcătuiau ramura occidentală a turcilor vechi, uzii formau ramura vestică a populației turce oguze, cumanii, după unii specialiști, sunt indoeuropeni asimilați de popoarele turce.

² Constantin Brătescu, *Dobrogea: 1878 - 1928; cincizeci de ani de viață românească*, în volumul omonim, tipărit cu prilejul semicentenarului reanexării Dobrogei, vol. I, Cultura Națională, București, 1928, p. 223.

³ Ekrem Mehmet Ali, *Din istoria turcilor dobrogeni*, Editura Kriterion, București, 1994, p.71.

Informații privind patrimoniul mobil/imobil specific, reprezentativ la nivel local/național

Proclamația către locuitorii Dobrogei, dată la Brăila la 14 noiembrie 1878, de Carol I: „Locuitori musulmani! Dreptatea României nu cunoaște deosebire de neam și de religie. Credința voastră, familia voastră, vor fi apărate deopotrivă ca și ale creștinilor.”⁴

În anul 1910 statul român a construit la Constanța – pe locul geamiei Mahmud (1822) din care s-a păstrat *mihrab*-ul (altarul), orientat spre Mecca – **Moscheea Mare**, monument arhitectonic al orașului, loc de celebrare a sărbătorilor cultului musulman, al slujbelor de vineri, de Ramazan-Bayram și Kurban-Bayram.

Aici se află celebrul covor, adus în 1965 din moscheea de pe insula Ada-Kaleh (490 kg și dimensiuni de 9m x 16m), căreia îi fusese donat de sultanul Abdul Hamid al III-lea, în 1909, înainte de detronarea acestuia.

În perioada otomană, **învățământul** avea un caracter preponderent religios. Existau multe școli elementare prin sate și orașe. În centrele mai importante funcționau seminariile numite medrese⁵. O instituție școlară cu tradiție a fost *Seminarul musulman din Babadag (Gazi-Ali Pasa Medresesi)*, înființat în 1610, care, după aproape trei secole, în 1901, a fost mutat în Medgidia (*Seminarul Musulman din Medgidia*). Studiile de cultură generală se efectuau în limba română, în timp ce Coranul, istoria religiei, muzica bisericească și literatura osmană se studiau în limba turcă și arabă.

Acest focar de cultură (...) avea să creeze de-a lungul funcționării sale o serie de pleiade de intelectuali dintre care unii activau în domeniul cultului musulman, iar alții în învățământul în limba maternă sau alte domenii⁶.

La început, Seminarul dispunea de venituri consistente de la fundațiile religioase. Ulterior, statul român a preluat subvenționarea instituției, introducând gratuitatea studiilor pentru toți elevii. Efectul a fost creșterea numărului de elevi. Sistemul a funcționat până după cel de Al Doilea Război Mondial. Seminarul a fost închis definitiv în 1965. „Unii dintre absolvenții Seminarului ajungeau chiar și șefii cultului musulman din România, respectiv Muftii, iar alții deveneau kadii pe lângă tribunalele românești pentru rezolvarea litigiilor specifice dintre cetățenii turco-musulmani. Alții deveneau avocați sau medici și chiar ziariști, editând ziare turcești în folosul comunității în care trăiau.”⁷

Reformele înlăptuite de Kemal Atatürk – fondatorul Turciei moderne – în domeniul învățământului, al mentalităților, al culturii au influențat pozitiv și învățământul în limba turcă din Dobrogea. S-a produs **laicizarea învățământului**, iar în anul 1930 a fost introdus alfabetul latin în școlile cu limba de predare turcă. S-a schimbat și vestimentația elevilor, locul turbanului sau al fesului l-a luat șapca, iar locul șalvarilor și al giubelelor (un gen de manta, de pelerină) l-au luat costumele de croială europeană.

În Dobrogea, au fost înființate numeroase **asociații culturale și de învățământ** care au avut ca activitate apărarea identității etnice și religioase și apărarea drepturilor și intereselor economice și sociale. Acestea au editat ziare, cărți, au organizat în satele și orașele Dobrogei seri literare, reprezentații artistice și au încurajat tinerii să urmeze cursurile școlilor secundare și superioare (*Asociația elevilor turci de liceu* (1919), *Uniunea culturală din Dobrogea* (1938), *Societatea generală de învățământ din Dobrogea*, înființată de profesorul și poetul Mehmet Nizazi, membru al *Junilor turci* din Dobrogea, societate cu peste 250 de membri activi).

⁴ G. Ilioniu, *Culte în Dobrogea*, apud C. Brătescu, *Op.cit.*, p. 608.

⁵ Ekrem Mehmed Ali, *Op.cit.*, p. 150.

⁶ Mustafa Mehmet, *Comunitatea turcă din România*, interviu realizat de Nini Vasilescu, 28. 09. 2011, (<http://www.radioamator.ro/articole/view.php?id=773>)

⁷ Ibidem.

În perioada comunistă, **învățământul în limba maternă**, a fost desființat, începând cu 1959, odată cu desființarea tuturor școlilor și claselor cu predare în limba turcă și tătară.

După 1990, limba turcă se studiază ca limbă maternă, 3-4 ore pe săptămână, în școlile cu predare în limba română.

Liceul Teologic Musulman „Kemal Atatürk” din Medgidia este continuatorul fostului Seminar musulman. Pregătirea elevilor este gratuită, cheltuielile de cazare, hrană, haine, manuale, rechizite sunt suportate de statul turc.

Primul **ziar în limba turcă**, „Dobruca Gazetasi” („Gazeta Dobrogei”) a apărut între 1888 și 1894. Ziarul avea și pagini în limba română. În 1909, poetul Mehmet Niyazi, directorul gimnaziului turc din Constanța, a editat ziarul „Dobruca Sadası” („Glasul Dobrogei”), care a promovat variate acțiuni culturale și a reflectat preocupările comunității turce.

Personalități culturale ale comunității turce: istoricii Mustafa Ali Mehmet, Mihail Guboglu, Ibram Nuredin; actorul Hamdi Cerchez; scriitorii: Ismail Daud, Emin Emel și Fatma Sadık, Suzan Memet.

Comunitatea musulmană are **tradiții** specifice privind nașterea, botezul însoțit de circumcizie (sünet), căsătoria și moartea. În cadrul acestora există particularități dobrogene, dar și multe asemănări cu obiceiurile și tradițiile turcilor din Turcia.

Particularitățile dobrogene țin, pe de o parte, de desprinderea populației turcești, de-a lungul istoriei, de grupurile etnice originare, pe de altă parte se datorează influenței exercitate de elementele specifice românești.

Este de remarcat că **în perioada comunistă multe din obiceiurile turcilor s-au pierdut**. Practicile fundamentale, marcate de profunde implicații religioase, s-au păstrat, chiar dacă, în unele cazuri se poate vorbi de interferențe cu mediul majoritar creștin (un bun exemplu este cel al „mesei mari”, la nuntă și al nașilor).

Marile sărbători musulmane, unde factorul religios este decisiv și asigură dimensiunea conservatoare a evenimentelor tradiționale, au resimțit mai puțin influențele vieții moderne.

La musulmani ziua echivalentă duminicii pentru creștini, sau sâmbetei pentru evrei, este vinerea. În această zi, la amiază, se face o rugăciune în comun, la geamie sau moschee, dar munca nu se întrerupe.

Turcii au **șapte sărbători principale**, dintre care patru religioase, iar dintre acestea două sunt considerate foarte importante:

Ramazan Bairam (sărbătoarea ruperii postului), numită și *Şeker Bairam* (sărbătoarea de zahăr, sau a dulciurilor) are loc la sfârșitul postului Ramazan, timp de trei zile, în care musulmanii se felicitează, îmbracă haine noi, fac vizite, fac cadouri. La moschee are loc o rugăciune în comun numită „rugăciunea de sărbătoare”.

Kurban Bairam (sărbătoarea sacrificiilor) – are loc începând din ziua a zecea a lunii pelerinajului la Mecca, timp de patru zile. Cu această ocazie se sacrifică un animal, de obicei un berbecuș sau un vițel. Carnea trebuie împărțită altora și numai o mică parte rămâne celui care sacrifică animalul.

Hâdârlez – este o sărbătoare culturală, câmpenească, etnoculturală și religioasă care are loc în fiecare an pe 6 mai. Este echivalentul "Paștelui Blajinilor" din tradiția creștină.

Nevruz – sărbătoarea primăverii, a renașterii naturii. *Nevruz* se sărbătorește începând cu 21 martie.

Ziua independenței și sărbătoarea copilului - este o sărbătoare a Republicii Turcia adoptată și de turcii din România. Are loc la 23 aprilie.

Ziua Republicii Turcia – 29 octombrie.

Ziua învățătorului – sărbătoarea exprimă solidaritatea și respectul față de educatori, învățători, profesori, față de toți cei care au avut un rol în educația și instrucția tinerei generații (24 noiembrie).

Argument pentru importanța minorității în istoria României

Minoritatea turcă din România – în special cea din Dobrogea – este un eșantion extrem de relevant pentru interferențele culturale din zona Balcanilor, față de care sunt de semnalat numeroase similitudini, dar și pentru diferențele în raport cu Principatele Române și cu Transilvania. O exemplificare minimă aduce în atenție prezența monumentelor religioase islamice, precum și influențele asupra arhitecturii civile (casele de lemn cu pridvor înalt)⁸. Este de consemnat, de asemenea, moștenirea lingvistică foarte importantă, precum și moștenirea culinară. Stăpânirea directă și îndelungată a turcilor în Dobrogea a făcut ca multe dintre inter-relaționările culturale să fie mai puternice aici.

În *Influența turcă asupra limbii române*, lucrare în două volume: *Studiu monografic*, 2009, 726 p. și *Dicționarul cuvintelor românești de origine turcă*, București, 2010, 913 p., ambele apărute la Editura Academiei Române, autorul, Emil Suciu, observă că din cele 2.273 cuvinte preluate din turcă, 886 au dispărut, 1.387 au circulat până în a doua jumătate a secolului al XX-lea, iar dintre acestea, 381 au fost eliminate din vorbirea curentă. Moștenirea turco-osmană din limba română actuală este, așadar, de circa o mie de cuvinte, fără a lua în calcul derivatele.

Comunitatea turcă din Dobrogea – cea mai numeroasă fiind în județul Constanța – tezaurizează numeroase elemente ale **tradiției populare și religioase, musulmane** și poate contribui în mod substanțial la diversitatea culturală a regiunii. Prin ceea ce au conservat în planul monumentelor, al elementelor identitare și prin ceea ce au transmis ca influență lingvistică, culinară și ambientală, turcii din județul Constanța pot revigora interesul pentru valorile pe care le-au generat de-a lungul timpului și pot contribui la conturarea unui model de interculturalitate.

⁸ Andreea Lupșor, *Ce am moștenit de la musulmani*, în http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/ce-am-mo-tenit-otomani.

B. LOCALIZARE ȘI SELECȚIE 5 LOCALITĂȚI

1. Constanța:

Geamia Hunkiar, ctitorită de sultanul Abdulaziz (1830 - 1876) și dată în folosință în anul 1869

Moscheea Mare Carol I, 1910.

Dobruca Gazetesi (Gazeta Dobrogei), primul ziar în limba turcă (1 sept. 1888). Au apărut, între 1888 și 1894, 371 de numere.

Aici a apărut între 1936-1941, cotidianul bilingv *Halk (Poporul)*, fondat de Hamdi Nusret.

2. Mangalia

Geamia „Esmahan Sultan”, 1575

Cimitir musulman (în curtea geamiei Esmahan)

Casa Mehmet Hagi Ismail, sf. sec. XVIII

3. Babadag

Geamia Gazi Ali Pașa, 1609

Mausoleul dervișului Baba Sarî Saltuk, construit la porunca sultanului Baiazid al II lea (1484)

Mausoleul lui Gazi Ali Pașa

Ruinele primei școli de învățământ religios musulman de pe teritoriul României (prima jumătate a secolului al XVII-lea) – Gazi Ali Pașa Medresesi

4. Sărbătoarea Nevruzului/ Navrezului

Nevruzul este sărbătoarea care aduce, în fiecare primăvară, dragostea, prietenia, pacea și solidaritatea. Se sărbătorește la sfârșitul lunii martie, începând cu ziua de 21, și, la fel ca de Paști la creștini, de Nevruz se ciocnesc ouă vopsite în coajă de ceapă. Cojile se aruncă pe pământ, semnificând momentul lepădării de urât, de anotimpul rece, de greutate și lipsuri. De aici și zicala: „Până ce coaja oului nu va cădea, primăvara nu va sosi.“ În zilele Nevruzului, oamenii au casele curate, aranjate, pretutindeni plutind o atmosferă de sărbătoare. Toți membrii familiei se îmbracă frumos, iar pentru a alunga bolile și a intra sănătoși în primăvară ard vechiturile și sar peste flăcările ce se înalță din focul aprins în cântece și veselie. (Ibram Nuredin, *Tradiții și obiceiuri ale turcilor din România*)

Nevruz este și „sărbătoarea împăcării” Grupuri de patru-opt băieți sau tineri, cu buchete de flori în mâini, umblă pe la case și vestesc venirea primăverii cântând un cântec specific: Navrez Cirri. Grupurile sunt însoțite de muzicanți, interpreți la tobe și trompete. În primăverile timpurii, tinerii agață în ramuri înflorite de cireși, corcoduși, caiși, cadouri primite de la casele pe unde au fost în vizită: batiste dantelate, marama, batiste brodate. Dacă primesc fructe, rahat, bomboane, le

strâng pe toate în coșuri, apoi dansează. De sărbătoarea Nevruzului se curăță mormintele, se așază pietre funerare mormintelor noi, se plantează flori, iarbă, se rostesc rugăciuni. Săracilor li se împart fructe, bani și mâncare.

Nevruzul este ziua împăcării, a buneii dispoziții și a bucuriei. Se organizează lupte între cocoși, bivoli, întreceri hipice. (Rodica Simionescu, *Nevruzul – sărbătoarea musulmanilor*, în „Lumea satului” nr. 7, 1-15 aprilie 2010, http://www.arhiva.lumeasatului.ro/nevruzul-sarbatoarea-musulmanilor_l256.html)

5. Sărbătoarea Hâdârlez

Se sărbătorește la 6 mai și marchează începutul anului agricol, trecerea la anotimpul cald. Membrii comunităților turcești practică anumite ritualuri, cum ar fi: rostogolirea prin iarbă – ca toate relele să se ducă la dușmani; săritul peste foc – să se curețe de tot ce este rău; lăsatul hainelor afară – pentru ca cei doi sfinți (Hızır și İlyas) să le biciuiască, în timpul nopții de 5 spre 6 mai și, astfel, posesorul lor să fie ferit de rele. Tot acum, tinerele fete își pot cunoaște ursitul și viitorul. Sărbătoarea, care aduce în prim plan ritualurile de fertilitate, implică și mitul moșilor și strămoșilor, prin pomenirea acestora și comemorarea lor la cimitir.

În toate comunitățile turce, cu prilejul acestei sărbători, se sacrifică miei, se prepară bucate tradiționale, cum ar fi turta din aluat nedospit numită „corek”, se spun legende, proverbe, zicători, se cântă și se dansează pe muzică tradițională. Un obicei spune că de Hâdârlez fetele nemăritate trebuie să umple o căldare cu apă sfințită, în care sunt aruncate podoabe din aur, iar în ziua de Hâdârlez, conform catrenelor populare anonime – „mani” – fetei respective i se interpretează viitorul.

C. PREZENTARE GENERALĂ 5 LOCALITĂȚI

Județul Constanța

Cu o suprafață de aproape 7000 km², județul Constanța este unul din județele mari ale țării. Județul Constanța este mărginit de Dunăre, pe latura vestică, și de Marea Neagră, la est. În nord, se află județul Tulcea, iar la sud, celelalte două județe dobrogene, Caliacra și Durostorum (Bulgaria).

Loc de tranzit încă din perioadele vechi ale istoriei, județul Constanța păstrează și astăzi urmele trecerii prin aceste ținuturi ale grecilor, ale romanilor, perșilor, macedonenilor, ale bizantinilor și ale turcilor. Parte a teritoriului dacic, sub Dromichetes și Burebista și, mai târziu, sub Mircea cel Bătrân, care stăpânea „până la Marea cea mare”, județul Constanța este foarte bogat în monumente, inscripții și documente rămase de pe timpul vechilor colonii grecești de origine ionică-milesiană, de pe vremea lui Darius, regele persan, a lui Filip al II-lea al Macedoniei și a lui Alexandru cel Mare, precum și de pe vremea împăratului Constantin cel Mare

Ajuns sub ocupație turcească, județul Constanța a rămas, totuși, un ținut cutreierat de păstorii din Carpați, care țineau în continuare rânduielele transumanței. Un firman al sultanului Mustafa (sec al XVIII-lea) încă păstra și întărea privilegiile oierilor din Carpați în Dobrogea.

Războiul de Independență (1877) a însemnat încetarea ocupației turcești în aceste teritorii și alipirea Dobrogei la România.

Cele mai importante monumente istorice din județul Constanța sunt⁹:

Cetatea Histria (situată pe malul lacului Sinoe, lângă satul Istria) este cea mai veche dintre cetățile grecești de pe malul românesc al Mării Negre, întemeiată la 657 înainte de Christos, de coloniștii greci veniți din Milet (Asia-Mică).

Cetatea Callatis (Mangalia), „cea mai veche așezare cunoscută din țară”¹⁰, a fost ridicată de coloniștii greci din Heraclea Pontica, în secolul al VI-lea, î. Chr., pe locul fostei așezări trace, Acervatis.

Cetatea Tomis (Constanța), chiar dacă a fost ridicată în epoca grecească, a avut un rol mai însemnat în epoca romană. La Tomis a fost exilat, în timpul împăratului August, poetul roman Publius Ovidius Naso.

Cetatea Tropaeum Traiani (lângă satul Adamclisi), construită de împăratul Traian. Monumentul ridicat lângă cetate, în amintirea victoriei și a soldaților căzuți, este cel mai important monument de acest fel din provinciile imperiului roman.

Cetatea Capidava (la nord de Cernavodă), pe malul Dunării, zidită de romani.

După datele unei analize minuțioase¹¹, în perioada interbelică, în județul Constanța erau: 110 biserici ortodoxe, 1 greco-catolică, 1 armeano-gregoriană, o casă de rugăciuni adventistă, 1 baptistă, 140 moschei și geamii musulmane și 4 sinagogi.

Principalele monumente musulmane din județul Constanța sunt:

Geamia Esmahan Sultan din Mangalia (1520),

Geamia Hunkiar din Constanța, ctitorită de sultanul Abdulaziz (1830 - 1876) și dată în folosință în anul 1869.

Moscheea Mare Carol I din Constanța (1910).

Acestora li se adaugă cele din județul Tulcea:

Mormântul lui Sarî Saltuk Dede din Babadag (1297),

Geamia Gazi Ali Paşa din Babadag (1610).

⁹ *Portretul României interbelice. Județul Constanța*, în <http://romaniainterbelica.memoria.ro/judete/constanta/>

¹⁰ Georgiana Fefea, *Callatis - povestea unei cetăți*, în <http://www.descopera.ro/descopera-in-romania/2621989-callatis-povestea-unei-cetati>.

¹¹ *Portretul României interbelice. Județul Constanța*, în <http://romaniainterbelica.memoria.ro/judete/constanta/>

I. Orașul Constanța (greacă: *Τομή*, latină: *Tomis Constantiana*, în italiană: *Constanza*, în turcă: *Köstence*).

Descriere generală¹²:

- cel mai mare oraș al regiunii de dezvoltare Sud-Est;
- orașul cel mai vechi, atestat, de pe teritoriul României (prima atestare documentară datează din 657 î.Hr.: colonia greacă Tomis); cucerit de romani (71 î.Hr.), Tomis a devenit *Tomis Constantiana*, după sora împăratului Constantin cel Mare;
- poetul roman Publius Ovidius Naso a trăit la Constanța opt ani, ultimii ai vieții sale, în exil (între anii 8-17);
- sub stăpânire otomană (cucerirea Dobrogei a avut loc în secolul al XV-lea), Constanța a devenit un sat locuit de pescari greci și de crescători tătari, de cai și de oi; a redevenit oraș după construirea căii ferate Cernavodă-Constanța și a portului, în 1895;
- după Războiul de Independență (1877-1878), când Dobrogea a devenit parte a Regatului României (prin decizia Congresului de la Berlin, 1878), Constanța, principalul port al țării, s-a dezvoltat continuu;
- sub regimul comunist, Constanța și-a menținut statutul de cel mai important port românesc și s-a valorificat potențialul orașului din perspectivă turistică, s-a început construirea infrastructurii în oraș și pe întreaga zonă a litoralului.

Zile festive:

Ziua Municipiului Constanța (21 mai): evenimente artistice și culturale, istorice și religioase, demonstrații sportive, concursuri și serbări cu caracter popular.

Ziua Marinei (15 august): Revenirea Dobrogei la patria mama, după aproape cinci secole de stăpânire otomană, a însemnat ieșirea României la Marea Neagră. La 15 august se serbează patronul Marinei. Festivitățile constau în: salve de tun, ridicarea marelui pavoaz, intonarea Imnului de Stat, aruncarea unei ancore de flori în apă, în amintirea eroilor marinari, jocuri sportive marinărești, concursuri cu ambarcațiuni, focuri de artificii.

Monumente musulmane:

Geamia Hunkiar

Geamia Hunkiar, a fost ctitorită de sultanul Abdulaziz și deschisă în anul 1869. Este situată în zona istorică a orașului, în apropiere de Piața Ovidiu. Mai este cunoscută și sub numele de Aziziye. Construcția este făcută din piatră cioplită de meșteri pietrari turci. Zidurile au o grosime de 85 de cm. Arhitectura este una simplă, în stil otoman, cu învelitoare din olană în patru ape. Geamia Hunkiar este cel mai vechi edificiu de cult musulman din oraș. La începutul secolului al XIX-lea, Constanța, care ocupa atunci doar zona peninsulară, era mărginită de un zid de apărare cu bastion construit de turcii care stăpâneau Dobrogea. Acest zid de apărare a fost distrus între anii 1828-1829. Din pietrele zidului a fost construită geamia Hunkiar (hunkiar, în limba turcă, înseamnă „stăpân”, „guvernator”). În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, geamia a fost avariata și a fost închisă. A rămas în acest stadiu până în 1990, când a fost renovată.

Moscheea Mare Carol I

Moscheea Mare Carol I, aflată în Piața Ovidiu, a fost construită în anul 1910, la ordinul regelui Carol I (1866-1914), pe locul vechii geamii, *Mahmudie*, după numele sultanului Mahmud (1808-1839). Moscheea Mare a fost inaugurată pe 31 mai 1913, în prezența regelui Carol I și a reginei Elisabeta. Soclul moscheii este placat cu piatră cioplită, de Dobrogea, provenită din vechea geamie Mahmudie. *Mihrabul*, în stil maur, este cel al geamiei Mahmudie. *Minaretul*, înalt de 45

¹² <http://constanta360.ro/date-generale/>

metri, are 140 de trepte. Se poate ajunge în vârful lui, pe o scară în spirală, la capătul căreia se află balconul, de unde se poate admira panorama orașului.

În Moscheea Mare se păstrează un covor de 9×16 m (490 kg, 144 mp), adus în 1965 din moscheea de pe insula Ada Kaleh. Donație a sultanului Abdul Hamid (1876-1909), covorul a fost lucrat în celebrul centru de artizanat Hereke, din Turcia.

II. Mangalia¹³

Cel mai sudic oraș al litoralului românesc, Mangalia apare menționată sub numele de Pangalla sau Pancalia în portulanele genoveze din secolul al XIII-lea. Forma actuală – Mangalia – este menționată prima dată în anul 1593. După unii istorici, asemănarea denumirii cu altele de origine certă tătarască, din zona Bugeacului – Coștangalia, Șamangalia, Gioltaigalia – precum și prezența, timp de multe veacuri, a unei importante comunități de tătari în oraș, sunt argumente ale sogintei sale tătarăști. Înainte de secolul al XIII-lea, așezarea era denumită cu numele antic Callatis și era o colonie a cetății grecești Heraclea Pontica (azi Ereğli, în Turcia) din secolul al VI-lea îHr.

Odată cu năvălirea popoarelor migratoare din secolele al VIII-lea și al IX-lea, cetatea se degradează, devenind o simplă așezare de pescari. Istoriile consemnează reclădirea parțială a orașului, în secolul al XI-lea, sub stăpânire bizantină, dar, două secole mai târziu (1225), Mangalia a fost arsă de tătari care au așezat aici o tabără, s-au ocupat de creșterea cailor și a oilor, stăpânind unui mic grup de pescari greci. După aceiași istorici, „nici regatul Valaho-Bulgar, nici despotatul Dobrogei, nici domnia lui Mircea cel Bătrân, nici lunga stăpânire turcească nu au schimbat această situație, adăugându-se doar un grup de lipoveni în secolul al XVIII-lea”¹⁴.

Schimbările majore pentru Mangalia s-au produs după alipirea Dobrogei la România, când Mangalia devine un port modern (al doilea port maritim după Constanța). Începând cu 1962 orașul intră în atenția guvernului comunist, în perspectiva transformării sale într-un important centru turistic: apar stațiunile: Jupiter, Olimp, Neptun, Saturn, Venus și Aurora, dar Mangalia, vechiul și pitorescul oraș, tipic dobrogean, este în mare parte distrus, pentru a lăsa loc unor construcții moderne.

Monumente musulmane:

Geamia Esmahan Sultan

Cel mai vechi lăcaș de cult musulman din România se află în Mangalia. Construită în 1575, geamia Esmahan Sultan face parte dintr-un adevărat complex religios musulman. Cimitirul care înconjoară geamia are morminte vechi de peste 300 de ani.

Geamia a fost ctitorită de Esma-Han, fiica sultanului Selim al-II-lea și nepoata lui Suleiman Magnificul.

La construcția moscheii s-a folosit piatră luată din zidurile cetății Callatis. Fântâna rituală, aflată în curtea geamiei, a fost construită cu piatră provenită dintr-un vechi mormânt roman. După 1989, moscheea a fost reamenajată cu ajutorul Primăriei municipiului Mangalia. În perioada comunistă, lăcașul de cult fusese lăsat de izbeliște, iar cimitirul nu mai era delimitat de niciun fel de gard. La câțiva ani după Revoluție, mormintele turcești, precum și moscheea propriu-zisă au fost restaurate, iar curtea a fost împrejmuțată cu un gard înalt.

¹³ <http://www.mangalia.ro/istoria-orasului/>

¹⁴ Ibidem.

III. Babadag

Cea mai veche descoperire arheologică de pe teritoriul orașului este o așezare întărită care atestă faptul că zona a fost locuită continuu, obiectele descoperite aici datând din perioada timpurie a epocii Hallstatt (sec. XI î.Hr. până în sec. VII î.Hr.)

Prima atestare a Babadagului, identificat cu anticul Vicus Novus, datează din anul 178, dar patru secole mai târziu dispare din istoria scrisă pentru mai bine de alte șase secole, ca urmare a devastării zonei de către avari.

În 1262, o colonie de circa 10000-12000 de turci, sub conducerea dervișului Sarî Saltuk Baba, s-a stabilit în zona Babadagului. Conform **cronicii Oghuzname**, Sarî Saltuk Dede **primise din partea împăratului bizantin Mihail al VIII-lea dreptul de a se așeza în Dobrogea**, în schimbul angajamentului acestuia de a apăra militar provincia Dobrogei de amenințarea hoardelor tătarăști. După cronicarul turc Köprül, Sarî Saltuk a fost trimis în Dobrogea alături de o ordie de 700 de războinici din provincia Khorasan de către însuși Haji Bektaş (liderul confreriei religioase care-i poartă numele), odată cu misiunea sacră de a răspândi și aici Islamul. După moartea lui Sarî Saltuk Dede, o parte dintre oamenii și discipolii care l-au însoțit s-au întors în Podișul Anatoliei, iar cei care au rămas aici s-au creștinat cu timpul, devenind astfel strămoșii etniei găgăuzilor de astăzi.

Potrivit călătorului turc Evliya Çelebi (sec. al XVII-lea), prima așezare a coloniei turcești a purtat numele conducătorului lor, Baba-Saltuk, schimbat apoi, după distrugerea mormântului acestuia de către creștini, în Babadag, adică „Muntele tatălui” sau „Muntele strămoșului”.

Pentru o perioadă, orașul a fost centrul administrativ al Dobrogei, fiind cel mai dezvoltat oraș din regiune. În perioada 1677-1678, reședința pașei s-a mutat de la Silistra la Babadag. În felul acesta, importanța Babadagului ca reședință a celui mai important om al stăpânirii turcești din provincia de la Dunărea de Jos, a crescut tot mai mult.

Printre obiectivele turistice se numără ruinele unei fortărețe romane din secolele IV-V dHr., iar la circa 8 km de Babadag, lângă localitatea Enisala, se află ruinele cetății *Heracleea*, construită la sfârșitul secolului al XIII-lea. Cetatea Heracleea (Enisala) a fost ocupată succesiv de către genovezi (sf. sec. al XIII-lea – prima jumătate a sec. al XIV-lea), a fost sediul unui important principe local, Dimitrie (*Demetrius Princeps tartarorum*), apoi a fost ocupată de o garnizoană a Țării Românești și ulterior cucerită de către otomani (care au denumit-o *Yeni Sale*).

Monumente musulmane

Geamia Gazi Ali Pașa

Situată în centrul orașului Babadag, pe șoseaua principală ce leagă Tulcea de Constanța, geamia Gazi Ali Pașa a fost construită în anul 1610, în timpul domniei sultanului Mehmet al III-lea, iar în timpul războiului ruso-turc din 1876, a fost incendiată. Acoperișul și plafonul au fost modificate ulterior. Curtea lăcașului cuprinde casa parohială (sub temelia căreia se află fundația primei școli de învățământ religios musulman), dar și mormântul în care se odihnește ctitorul său. Lângă verandă se află locul de abluțiune (spălare ritualică a trupului, pentru purificare), a cărui alimentare se face prin captarea unui izvor natural.

În anii 90, geamia a fost restaurată, prin contribuția Ministerului Culturii și a președintelui Republicii Turcia, Süleyman Demirel. Până în 1989, a funcționat ca muzeu, iar în 1990 au început lucrările de restaurare. În partea de est a geamiei, se află monumentul funerar al lui Gazi Ali Pașa.

Mormântul lui Sarî Saltuk Dede

Mormântul lui Sarî Saltuk Dede din Babadag (1297) este una dintre cele mai vechi construcții din regiune, aparținând arhitecturii islamice.

Despre sosirea lui Sarî Saltuk în Dobrogea există mai multe variante. După marele istoric Köprül, Saltuk și 700 de ostași din Horasan au fost trimiși în Anatolia de către Ahmet Yesevi pentru a-l ajuta pe Hacı Bektaş, iar acesta l-a delegat să răspândească în Dobrogea religia islamică. Prezența turcilor la Babadag este atestată documentar în anul 1262, când exista o colonie de circa 10.000-12.000 de turci, conduși de dervișul Baba Sarî Saltuk. În anul 1484, sultanul Baiazid a poruncit să fie construit la Babadag un mausoleu, în onoarea și memoria acestuia.

IV. Nevruzul

Este cea mai importantă sărbătoare anuală a lumii turce și are o vechime de peste cinci milenii. Etimologic, „Nevruz” vine din limba persană și înseamnă „zi nouă” (de la Nev= nou; Ruz=zi). Nevruzul este sărbătoarea primăverii și se întâlnește, din cele mai vechi timpuri, la popoarele turcice din Estul și Centrul Asiei, din Siberia, Caucaz, Anatolia, Crimeea și zona Balcanilor. Se sărbătorește la 21 Martie, ziua echinocțiului de primăvară, când ziua și noaptea devin egale, și manifestă particularități pentru fiecare comunitate. Și numele sărbătorii este diferit de la o comunitate la alta: Navruz, Navriz, Novruz, Nooruz, Noruz, Sultan Nevruz, Mart Dokuzu, Yil Basi (Anul nou), Yeni Gün (Ziua Nouă), Ulusun Ulu Günü (Marea zi a națiunii) și Ergenekon Bayrami (Sărbătoarea Ergenekon).

Sărbătoarea debutează cu o curățenie generală. Turcii aruncă în foc haine vechi și-și cumpără altele, aceasta însemnând că necazurile și problemele vechi se ard odată cu hainele. În dimineața zilei de 21 martie, tinerii pornesc în grupuri, să colinde rudele și prietenii și să anunțe reînvierea naturii. Îi însoțesc muzicanții, cu tobe și trompete, și se cântă „Navrez Cirri”. Tinerii agață în ramuri înflorite de cireș și cais cadourile primite la casele pe care le-au colindat, de obicei batiste dantelate sau brodate și chiar marame.

În cea de-a doua parte a zilei sunt organizate procesiuni la monumentele funerare din cimitire și se aduc omagii strămoșilor. De Nevruz se curăță mormintele, se așează pietre funerare mormintelor noi, se plantează flori și se rostesc rugăciuni. Săracilor întâlniți în cimitire li se împart fructe, bani și mâncare.

De Nevruz se practică ritualul săritului peste foc, se fac sacrificări de miei și berbeci, se organizează petreceri la iarbă verde și se ciocnesc ouă vopsite în foi de ceapă, ale căror coji se aruncă și ele în foc, alături de haine. În unele comunități există credința că cojile de ouă trebuie să fie aruncate pe pământ, aceasta însemnând lepădarea de urât, de anotimpul rece, de greutate și de lipsuri.

După Nuredin Ibram, Nevruzul seamănă cu sărbătorilor pascale românești: „Este vorba despre o nouă zi, în care natura reînvie și oamenii se bucură de începutul unui nou an și de venirea primăverii. Nevruzul este o sărbătoare specifică ce evocă, în majoritatea culturilor tradiționale din spațiul indo-european, renașterea naturii, bucuria vieții, speranța unui nou început”¹⁵

Obiceiuri și credințe de Nevruz (sursa: Gulden Abdula):

- Se crede că în ziua de Nevruz copacii se trezesc la viață, de la rădăcini până în vârful crengilor seva copacilor și pomilor începe să circule și în jur aerul se umple de miresma primăverii.
- Tot de Nevruz, adică la 21 martie, se taie vița de vie. Se spune că via începe să plângă în această zi.
- În zona Afyon, în orașul Yeşilciftlik, se crede că în seara de Nevruz femeile sterpe pot rămâne însărcinate. De asemenea femeile care își fardează ochii nu vor avea dureri de ochi tot anul, iar cele ce vor face baie nu se vor îmbolnăvi.
- În zona Gaziantep se crede că în noaptea de 21 spre 22 martie, când trece Sultanul Nevruz, cei ce vor fi găsiți treji, li se vor îndeplini toate dorințele. Cu acest prilej, toate oalele sunt umplute cu apă și se așteaptă până în zori, sau se umple o covată cu apă care se pune lângă gard, și se roagă lângă ea până în zori. În altă zonă se crede că Nevruzul este o fată frumoasă care în noaptea de Nevruz se plimbă pe bolta cerului de la nord la sud în clinchetul clopoțelilor de la picioare și cu un gherghef în mână. Dacă dorința va fi îndeplinită, apa din copaie se va roti de sus în jos. De asemenea se crede că cel care va umbla desculț prin iarbă va crește mare, sau dacă norii vor tuna va fi mult belșug.

¹⁵ <http://www.dobrogeanews.ro/?p=420>

- În zona Kars se crede că în momentul când apar zorii zilei, toate apele curgătoare se opresc, iar cel care va lua apă din fântână și se va spăla, dorințele toate i se vor îndeplini.
- Nevruzul este flacăra vie a spiritului turc, care de mii de ani a rămas nestinsă și va continua să ardă până ce ultimul cămin de turc va dispărea.
- În luna aceasta se taie vița de vie, se curăță grajdurile, nu se vorbește urât, nu se jighește, este o lună a binefacerilor. Toate lucrările întreprinse în luna aceasta sunt de bun augur. Tot acum se pregătesc haine noi, se adună ouăle pentru vopsit precum și cele șapte săculețe pentru colind. Toate vechiturile sunt adunate și arse. De Nevruz, atât trupul, spiritul și spațiul în care trăiești se curăță de tot ce este rău, urât și vechi. Tot acum se pomenesc și morții.
- Fructele uscate, rămase din iarnă, se adună, se amestecă și se dau copiilor care vin la colindat. Au o simbolistică aparte: bătrânii spuneau că cele șapte fructe amestecate înseamnă unitate, colaborare, pace și liniște. Unii considerau că cele șapte fructe reprezintă culorile și strălucirea curcubeului. Numărul fructelor putea să fie mai mare, dar nu mai puțin de șapte. Un alt obicei care se mai păstrează și astăzi este darul pe care și-l fac logodnicii între ei. Cei logodiți își trimiteau tăvi cu fructe uscate, care simbolizau unirea celor două familii și legăturile de rudenie.
- Se aprinde focul și se sare peste el. Tot satul trebuia să sară peste foc. Pentru cel care nu putea să sară, din motive de sănătate, săreau alții în locul lui. Focul purifică. Se spune că, de Nevruz, aerul e plin de oxigen și flacăra focului devine cea mai frumoasă și mai înălțătoare. Odată cu Nevruzul, oamenii se pregătesc și de muncile agricole de primăvară, iar ciobanii pornesc cu turmele spre zonele muntoase cu iarbă mănoasă.
- Tradiția ouălor vopsite de Nevruz ca și de Hâdârlez este foarte veche. Tradițional, oul este simbolul belșugului. Conform legendelor mitologice, gălbenușul oului simboliza soarele, iar coaja cosmosul. Vechii chinezi, la sărbătoarea Tsing-ming, în luna aprilie, își ofereau cadou ouă colorate. Ei considerau oul simbolul cerului și al pământului. Persanii, de Nevruz, își ofereau ouă vopsite deoarece în ou, în mod simbolic se regăseau: raiul, pământul, apa și tot ce exista deasupra și de dedesubtul pământului. Vechii romani vopseau ouăle în cinstea zeiței Yanus. Pentru ei partea de jos a oului reprezenta pământul iar vârful reprezenta cerul, așa cum credeau și popoarele turcice, de altfel. Această tradiție este întâlnită și în cultura sumeriană.
- Un moment foarte interesant este dansul căluțului sau al călușarului cum este cunoscut și în tradiția dansurilor folclorice românești. În mitologia turcă, AT (cal) reprezenta zeul cailor, iar pentru turci calul ocupă un loc foarte important. Dansul diferit jucat în zona României, ca și în zona Mării Negre din Turcia începea să se danseze la 21 martie și ținea timp de o săptămână.

V. Hâdârlez

Hâdârlez-ul, denumit și Kîdîrlez, Kădârlez, Hâdrellez, se sărbătorește în fiecare an la 6 mai. Este considerată sărbătoarea renașterii naturii și a trecerii la anotimpul cald. Hâdârlez este o sărbătoare preislamică. După legendă, doi frați gemeni, Hâzâr și Iliaz, au fost izgoși din cer de către Creator și au primit dreptul de a se întâlni, o singură dată pe an, unul devenind stăpânul Pământului și celălalt al Cerului. Aceștia au fost considerați patronii astronomici ai vieții umane.

„În mentalitatea tradițională a populației musulmane din Dobrogea, cei doi eroi legendari apar drept *doi sfinți – Hâzâr și Kasâm*, care se întâlneau în această zi pentru a anunța sosirea primăverii. Sărbătoarea marchează începutul anului agricol, trecerea la anotimpul cald și implică practicarea unor gesturi rituale: rostogolirea prin iarbă – *ca toate relele să se ducă pe dușmani*; săritul peste foc – *să se curețe totul de ce este rău*; lăsatul hainelor afară pentru ca cei doi sfinți, în timpul nopții de 5 spre 6 mai, *să le biciuiască și posesorul hainelor să fie scăpat de rele*; cunoașterea ursitului și a viitorului de către tinerele fete. Sărbătoarea care aduce în prim plan riturile de fertilitate, implică și miturile moșilor și ale strămoșilor, prin pomenirea străbunilor (comemorarea acestora la cimitir).”¹⁶

După alte surse, „cu această ocazie, gospodarul scoate vitele afară din grajd, curăță și afumă atât grajdul, cât și vitele ca protecție împotriva «ochiului rău», deochiul. Tot atunci, gospodarul presară câțiva pumni de grâu pe pervazul fiecărei ferestre din casă, pentru a avea belșug de grâne toată vara. În această zi, copiii se freacă singuri cu usturoi, folosit ca un remediu împotriva viselor rele. În ajunul sărbătorii, gospodinele frământă și coc pâinișoare mici rotunde (kalakay), care, în ziua sărbătorii, sunt lăsate să se rostogolească de pe un deal. Dacă pâinișoarele cad cu fața în sus, atunci recolta va fi îmbelșugată, în caz contrar recolta va fi slabă. În dimineața zilei următoare, după slujba religioasă, gospodina mulge vitele și oile, apoi împrăștie lapte pe pragul grajdului sperând ca aceste animale vor da mai mult lapte.

Sarcina tineretului, cu ocazia acestei sărbători, este să strângă orice lucru care poate arde și să pregătească un foc lângă moschee unde, în seara sărbătorii, toți locuitorii satului se adună în jurul focului. În urma slujbei religioase, cel mai în vârstă și mai respectat cetățean al localității aprinde focul și este primul care sare peste foc, acțiunea fiind privită ca un semn de purificare. În timp ce sar peste foc, fiecare trebuie să rostogolească: «... bunăstare pentru mine și numai rele pentru necredincioși». După ce toți bărbații au sărit peste foc, aceștia se îndepărtează, iar femeile și fetele rămân și așteaptă ca flăcările să se domolească, după care încep și ele același ritual, prima care sare peste foc fiind, de regulă, cea mai în vârstă.

Sărbătoarea de Hâdrellez se celebrează în aer liber, de obicei lângă un izvor sau o apă. Pentru bărbați se organizează competiții speciale de lupte tradiționale, numite Kureș, iar pentru fete se amenajează leagăne decorate cu flori.

De asemenea, tot în cursul acestei zile, femeile merg la cimitir pentru a-și cinsti morții, fac slujbe religioase, după care ies la marginea câmpului împreună cu ceilalți membri ai familiei și servesc din bucatele preparate cu prilejul acestei sărbători. Este momentul în care se spun legende, proverbe, zicători. Totodată, fiind un prilej al bucuriei, se cântă și se dansează pe muzică tradițională.”¹⁷

¹⁶ <https://meaptulcea.wordpress.com/2014/05/03/6-mai-hadarlezul-la-turci-si-tatari/>

¹⁷ *Valori etno-culturale reînviatăe cu ocazia Hidrellez-ului*, în:
http://www.zaman.ro/ro/newsDetail_getNewsById.action?newsId=4732

D. ISTORII/LEGENDE/ELEMENTE EXOTICE

Tomis

După unii autori, numele vechi al Constanței este derivat din cuvântul grecesc τομή (tomí), care înseamnă tăietură, despicătură.

„Conform legendei, Iason și argonauții săi ar fi poposit aici după ce fuseseră trimiși în Caucaz să fure „Lâna de Aur”. Urmăriți de flota regelui Colhidei, Aietes, l-ar fi tăiat în bucăți pe fiul acestuia, până atunci ținut ostatic la bord, pentru a-l obliga pe rege să caute și să adune resturile în vederea ceremoniei funerare, dând astfel argonauților timpul necesar pentru a fugi spre Bosfor. Însă arheologii consideră mai plauzibil ca tăietura (din linia țărmului) să fi desemnat mai degrabă portul antic, astăzi submers, în fața Cazinoului. O altă posibilă origine a numelui ar fi Tomiris, regina masageților, un trib scit ce trăia între Marea Neagră și Marea Caspică (Herodot)”¹⁸.

Geamia Esmahan Sultan

Prințesa Esmahan (Ismahan, Esma-Han) a fost fiica sultanului Selim II (1566-1574), cel poreclit Bețivul sau Cel Blond, și a unei nobile venețiene, Cecilia Venier Baffo, devenită ulterior sultana Nurbanu. Nepoată a lui Suleiman Magnificul și a celebrei Hurrem, prințesa Esmahan s-a născut în 1544, iar la 16 ani a fost căsătorită cu Marele Vizir al Imperiului, Sokollu Mehmed Pașa, care era cu aproape 40 de ani mai în vârstă. În timp ce soțul ei era mai tot timpul plecat, Esmahan a ales să își petreacă mare parte din timp în Dobrogea, la Mangalia. În 1575, a ordonat construirea frumoasei moschei, la un an de la moartea tatălui ei. În 1579, a rămas văduvă. S-a căsătorit apoi cu Ali Pașa Kalaylikoz, guvernator de Buda, și a murit în 1585, la numai 41 de ani. Povestea geamiei pe care a ctitorit-o a continuat însă, rămânând un lăcaș de cult important al imperiului. Pe lângă oamenii de afaceri și înalții oficiali ai orașului, la Esmahan Sultan au fost înmormântați și generali ai Imperiului, foarte probabil, pași otomani. Dovadă stau pietrele funerare cu turban, realizate în cinstea marilor demnitari. Prințesa Esmahan a fost înmormântată la Istanbul, la Sfânta Sofia.

Despre Mangalia

„Tocmai târziu de tot, pe viziunea aceluia țărm al Dobrogei, pe care-l cunoaștem așa de puțin și care nu se cuprinde numai în iluzia de argint a Balcicului și în pitorescul tătaroturcesc al unei biete rase pe care astăzi o ia vântul, am ajuns să prețuiesc, firește nu năvala de trivialitate și de dezmaț a stațiunilor balneare, urâta icoană a lipsei de pudoare în timpurile noastre, ci, în singurătatea de la Mangalia, frumusețea serilor care isprăvesc în bruma ușoară, farmecul luminilor din fund, care îți arată o lume în mers, surprinderea luminilor fugare de la luntrile pescarilor care-și vrăjesc prin licărirea torțelor prada din adâncuri și mai ales acel lucru de neuitat care este chemarea de dimineață, în faptul chiar al zilei încă răcoroase, a luceafărului, care se ridică deodată în fundul cerului vioriu, și este ca o trezire la viața cea nouă, ce trebuie să înceapă pentru locuitorii adâncului de apă, ca și pentru cei care, astăzi, pe ruinele cetăților elenice, duc numai rămășița tristă și vulgară a unei civilizații pe care noi până astăzi n-am știut-o învia.” (Nicolae Iorga, Sfaturi pe întuneric)

Nevruz

„Legenda spune că în urmă cu mii de ani neamul turcilor a fost izolat în Munții Erghenegon peste care nu putea trece. Ei s-au organizat cum au putut, au extras zăcăminte și-au facut cărbuni, au crescut animale și nu au încetat să speră că într-o zi vor fi eliberați cu ajutorul lui Alah. Și, iată că într-o zi au văzut un lup intrând și ieșind printr-o nișă în stâncă; și atunci l-au urmărit și au reușit să iasă din strâmtoarea acelor munți. Acel moment se consideră a fi ziua în care poporul turc s-a răspândit în cele patru zări ale lumii. Musulmanii de ramură sunită leagă momentul Nevruzului de nașterea lui Ali, ginere al Profetului Mahomed.”¹⁹

¹⁸ <http://constanta360.ro/date-generale/>

¹⁹ <http://www.dobrogeanews.ro/?p=420>

„Cea dintâi solemnitate dintre aceste sărbători politice (sau civile, adică profane, lumești, spre deosebire de cele religioase) este aceea numită Nevruz, adică „Ziua cea nouă”. Această zi nouă ei spun că este la echinocțiul primăvăratec, de unde iau și începutul anului socotit după cursul soarelui. Așadar, în ziua de Nevruz nu se fac nici un fel de rugăciuni bisericești, nici ceremonii religioase, după cum am spus că se fac la alte sărbători; ci se vede că se practică numai pentru a însemna începutul anului nou solar și pentru adunarea și prezentarea darurilor stăpânitorului. Căci în această zi toți vizirii și pașii și toate căpeteniile (afară de principii moldovean și muntean) sunt obligați să-i ducă în dar sultanului un cal de rasă bună înfrumusețat cu o podoabă scumpă și doi sau trei, iar uneori și mai mulți neîmpodobiți.”

(Dimitrie Cantemir, *Creșterea și descreșterea Imperiului Otoman*)

După Nuredin Ibram²⁰:

Legenda cartierului Anadolchioi, exprimă în cuvinte alese dragostea dintre frumoasa, delicata și atrăgătoarea Aișe și voinicul mocan Ronciu. Cioban harnic, stăpân de turme, Ronciu și-a schimbat numele în Rașid pentru a se căsători și trăi cu iubita lui, Aișe care i-a dăruit și un fiu, pe Elias. Satul Anadolchioi (azi cartier al Constanței) a fost întemeiat de cuscrul său și de alți oameni veniți din Anatolia. Potrivit legendei, la nunțile din Dobrogea se mai cântă și azi povestea de dragoste dintre Aișe și Rașid (ex. Ronciu).

Legenda stațiunii Mamaia are ca erou un pașă de la Babadag care făcea drumul până la Chiustenge și invers. El poposea la târla mocanului Costea Alisandru, din apropierea Siutghiolului, unde lucra ca ajutor și turcul Zecherea. Pașa îi spunea mocanului Kogea Ali; mocanul avea o frumusețe de fecioară, iar Pașa un fiu, Enver, care s-a îndrăgostit fulgerător de ea. Turcul Zecherea tânjea și el la mama fetei, pe nume Lia. Enver o fură pe fata Liei, o sui într-o barcă, dar fata împotrivindu-se căzu în apele ghiolului, țipând Mama Lia! Mama Lia! Ea se îneacă, deși Enver a sărit în ghiol după ea. Cu mintea răătăcită Enver începu să strige: Mamaia! Mamaia! nu Mama Lia cum strigase fata. Enver, în neștire, după ce luă trupul fetei, fugi spre mare și se îneacă și el. De atunci, locul s-a numit Mamaia. Ca amintire, pașa a ridicat la malul mării o moară și cu timpul s-a format aici un sat care a fost distrus, prin acțiunea „sistematizării” în timpul dictaturii ceaușiste.

Legenda Derventului vorbește de prietenia adevărată dintre un sihastru creștin Liinad, ce trăia la începutul mileniului II, în părțile Ostrovului, și un călugăr musulman Derviș, venit în S și S-E Dobrogei odată cu pecenegii, popor migrator de origine turcă.

Cei doi se consideră frați căci se închină la Unul cu mai multe nume, duc o viață ascetică, retrasă, cufundați în rugăciuni, ajutându-și semenii când sunt solicitați. La moartea lui Liinad, Derviș, îndurerat, îndeplini rugămintea acestuia de a-l îngropa „într-un anumit loc, la vale” și de a-i pune la cap „crucea cu rubine”. În locul unde a fost chilia, zice legenda, „a țâșnit un izvor care astăzi, este cunoscut ca o apă tămăduitoare, iar unde a fost înmormântat sihastrul, crește miraculos, din pământ, o cruce. Lângă ea, credincioșii au înălțat o biserică, unde vin oameni din toate părțile lumii”. Ținutul unde a avut loc întâlnirea dintre cei doi asceți de religii diferite, dar cu dragoste de oameni și frică de Dumnezeu Atotputernicul, s-a numit Dervent, după numele credinciosului musulman care a înălțat aici un lăcaș de rugăciune (tekke) și a înființat un ordin religios.

Legenda comunei Băneasa (Paraköy, Para = bani; Köy = sat) are ca personaj principal pe tătara crimean Beizula care a luat drumul Dobrogei în căutare de comori. Săpând, el, cu nădejde temeliile viitoarei sale case, a dat de o căldare doldora cu bani de aur. Cu acești bani și-a zidit o casă mândră și a cumpărat vite și pământuri. În jurul casei lui, alți oameni și-au ridicat locuințe și astfel, treptat s-a plămădit un sat numit Paraköy (Băneasa, de azi).

²⁰ Ibram, Nuredin, *Tradiții și obiceiuri ale turcilor din România*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2003, p. 27-35.

Legenda lacului Techirghiol. Ostașul turc Techir, însurat cu o roabă româncă de o frumusețe răpitoare, a avut cu aceasta o fetiță gingașă dar, din păcate, oloagă. Nici un vraci care a consultat-o și îngrijit-o nu a găsit leac pentru beteșugul copilei.

Întâmplător, luând la pas, îngândurat, malul mării, Techir ajuns pe locul unde se află astăzi, lacul Techirghiol. În somn, duhul bun al mării l-a sfătuit să-și aducă aici fetița și, când s-a trezit, și-a dat seama că din locul unde ațipise pornește ca o săgeată o apă pe care n-o mai văzuse până atunci. Scăldată în apa lacului tămăduitor, mai multe zile, fetița s-a vindecat și a început să meargă. Tatăl, Techir, mulțumit și îndatorat a construit o casă cu mai multe încăperi pe malul apei. El a fost gazdă primitoare pentru cei care veneau să se tămăduiască, fără a cere vreun ban. Bătrânul Techir a murit nevoiaș. Acelui lac cu puteri miraculoase i s-a spus Techirghiol („lacul lui Techir”). Apele și nămolurile Techirghiolului au fost benefice și pentru Said-Pașa, care avea o durere cumplită la brațul drept, brațul cu care mânua spada. Said-Pașa general al armatei otomane în timpul războiului crimeean, venea, vară de vară, de la Istanbul pentru tratament.

Legenda localității Murfatlar vorbește de întemeierea acestui sat (târg) de către oamenii locului, printre care și Muruvetli, un om generos și deschis, venit din îndepărtata Asie. Acest înțelept, cu inima deschisă, s-a împrietenit cu toți cei care îi treceau pragul. Cât de ocupat și obosit ar fi fost, el asculta păsările celor din jur, le spunea o vorbă bună, îi îmbărbăta, astfel că fiecare pleca de la el cu sufletul împăcat, împărțindu-și necazul cu el. Din acest motiv, acest om al Asiei, așezat aici, departe de strămoși, a fost iubit și în cinstea lui, satului, înnobilit de prezența lui, i s-a dat numele de Muruvet (în traducere, om generos), sat devenit, în timp, Murfatlarul nostru, dobrogean și românesc, perlă a vinului care încălzește și dezleagă limbile, care îndeamnă la mărturie adevărate („in vino veritas”).

Legenda mai spune că Muruvet s-a însurat cu o româncă, frumoasă care i-a dăruit un fiu, numit Radu, după numele bunicului din partea mamei. Feciorului, rodul dragostei dintre un tată de mare generozitate sufletească și o mamă frumoasă, i s-a spus Radu Soare. Radu s-a făcut haiduc, în ideea de a lua de la bogați și a-i ajuta pe sărmani. Cu o ceată de voinici, Radu a poposit în pădurea Comorova de lângă țărmul mării și a plănuit să prade o corabie, se zice, încărcată cu aur și nestemate, care venită de peste mări și țări, trebuia să se îndrepte spre răsărit.

Radu și tovarășii lui au atras corabia spre țărm și au urcat pe ea. Dar spre uimirea lor, ei au găsit mii și mii de coarde viguroase de viță-de-vie. Un braț de coarde le-a dus tatălui său care le-a plantat pe delurile însorite ale Murfatlarului. Vița a prins, a crescut, a dat rod bogat din care s-a făcut un vin limpede, sănătos, cu aromă. Radu a avut trei fete pe care eroul nostru le-a măritat cu câte un fecior din Transilvania, din Moldova și din Oltenia. Ca zestre le-a dat și câte un mănunchi de butași de viță-de-vie ca să ducă soiul și în alte părți ale țării. Astfel că vinul Murfatlar este tatăl, este „tartorele” tuturor vinurilor românești.

Legenda satelor Ciocârlia de Sus și Ciocârlia de Jos are la bază căsnicia dintre un bei turc, voinic și de ispravă, și o româncă, o ciobăniță care „cânta atât de frumos, încât mai toate păsările cerului se apropiiau s-o asculte. Din iubirea lor s-au născut două fete care au moștenit frumusețea părinților, dar mai ales glasul cristalin al mamei. Fetițelor care, de mici, colindau câmpurile și dumbrăvile, adunau flori și imitau trilarile păsările, mai ales ale ciocârliei, li s-a spus Ciocârlia Mare și Ciocârlia Mică, Büyük-Bülbül și, respectiv, Küçük-Bülbül. După poreclele lor au fost numite și satele unde ele au trăit. Prima s-a căsătorit cu un fecior din primul sat, celaltă cu un voinic turc, care a furat-o, în celălalt sat.

Legenda orașului Babadag (Baba = strămoș, dagh = munte). Potrivit legendei, un păstor (Koyun Baba) își purta oile în văile și pe dealurile dintre două lacuri. Păstorul, care „știa să citească în stele” și ghicea norocul, a observat că oile sale evită sistematic un loc acoperit cu pietre. Locul se afla într-o anumită poiană, împrejmuțată de arbuști de liliac, așezată în vârful muntelui. Era un loc sfânt, căci s-a dovedit, că aici se aflau osemintele lui Sarî Saltuk Dede, eroul întemeietor al așezării în 1264.

Sarî Saltuk Dede a fost nu doar un comandant al turcilor selgiucizi, dar și un derviș (călugăr), cu aură de sfânt, un cuvios, făcător de minuni. El s-a dedicat incursiunilor în slujba credinței (Seyyid Lokman), „personifică expansiunea poporului său” (Jean Denz), a fost „păzitor al fricii crescute față de Allah, mergând pe drumul drept al războiului sfânt” (Kemal Pașazade, istoric otoman, sec. XVI).

Interesant este că oamenii locului, și nu numai, veneau la mormântul Sfântului, aprindeau lumânări, citeau sau ascultau versete din Coran și se rugau pentru sănătate, liniște, trai bun. Pelerinajele îi uneau pe cei aflați în suferință, în neliniște, în neajunsuri. Ruga lor a fost ascultată, și-au îndeplinit dorințe, s-au săvârșit minuni.

Păstorul Koyun-Baba a fost îngropat lângă sfântul musulman într-un loc unde chiar pământul s-a desfăcut în două, primindu-l pentru odihna veșnică.

Trei vestiți călători, arabul Ibn Battuta (1304-1377), arhiepiscopul catolic de Sofia, bulgarul Pietro Deodato Baksik (1601-1674) și turcul Evliya Çelebi (1611-1684?), care au vizitat Bagdadul, ne oferă date extrem de prețioase despre Saltuk Baba, misionar al Islamului.

Ibn Battuta, prin anii 1330-1331, în drumul de la Astrahan la Constatinopol, trece prin Babadag și scrie că acest Saltuk Baba „era un contemplativ sau un prooroc”. Arhiepiscopul bulgar, în septembrie 1641 menționa că în acest oraș turcii cinstesc mormântul lui Saltuk Baba, înconjurat întotdeauna de candelă, mormânt aflat într-o moschee unde slujesc mulți derviși (călugări) ce duc o viață austeră, în rugăciuni deși mulți dintre ei – după spusele arhiepiscopului – aveau în stăpânire moșii, sate, servitori, un mare număr de animale – oi, boi, vaci și cai – deci erau foarte bogați. Cei care intrau în moschee ca să vadă mormântul și să-și spună ruga, trebuiau să se descalțe și să dea pomană. S-a lăsat să se înțeleagă că trupul acela ar fi, fie al Sf. Ilie, fie al Sf. Naum, sau chiar al Sf. Nicolae. Relatarea arhiepiscopului spune că trupul ar umbla noaptea și de aceea i se pune încălțăminte în fiecare seară, fiind fericit cel care se bucura de favoarea de a-i cumpăra el încălțăminte.

Evliya Çelebi ne spune, la rândul lui, că Sarî Saltuk ar fi cerut dervișilor să-i pregătească șapte coșciuge, știind că va fi înmormântat pe pământurile celor șapte crai. Craiul Moldovei, pe nume Ioan, a fost al șaselea crai care a venit să ceară rămășițele Sfântului Saltuk (mort în 1304), care a fost înmormântat într-o veche mănăstire, aflată în loc umbros și răcoros, care ar fi Babadagul. Sultanul Baiazid al II-lea, Veli, cu ocazia expedițiilor sale împotriva Chinei și a Cetății Albe, în 1484, a construit deasupra mormântului un frumos mausoleu (türbe). Iar în apropiere, o moschee, un minaret, metereze și un han. Mausoleul a fost vizitat de toți sultanii în timpul incursiunilor lor spre nord, ce ajungeau în Dobrogea. Al șaptelea coșciug ar fi fost luat de Craiul Dobrogei, care ar fi trecut la Islam, drept recunoștință că Sfântul i-a salvat fiicele de dragonul (balaurul) cu șapte capete. Craiul s-a numit, apoi, Ali Mukhtar. Coșciugul Sf. Sarî Saltuk ar fi fost îngropat în peștera balaurului, peșteră aflată la capătul stâncilor de la Kaliacra (azi teritoriu bulgar al Dobrogei). Saltuk este amintit – zice Evliya Çelebi – sub numele de Kaligra-Sultan.

În țările islamice, Sfântul venerat apare deci sub numele de Baba-Sultan (așa cum apare în opera lui Kemal Pașazade), Sarî Saltuk Sultan sau Kaligra-Sultan. În țările creștine apare de cele mai multe ori sub numele de Sf. Nicolae.

Legenda lui Koyun Baba arată cum a fost găsit mormântul lui Saltuk Baba a cărui prezență este atestată în manuscrisul *Saltukname*, păstrat la Biblioteca Topkapı Sarayı Müzesi din Istanbul. Legenda spune că ori de câte ori oile lui Koyun Baba treceau printr-un anume loc, ele se despărteau în două și nu voiau să calce acel loc; pe acel loc sătenii au bătut un stâlp, au pus un semn ca să nu se piardă locul, au săpat în acel loc și au găsit corpul lui Saltuk. S-a pus la căpătâiul lui o piatră și apoi au făcut aici mausoleul lui Saltuk.

În ce-l privește pe Koyun Baba, după ce a murit, l-au înmormântat în vârful codrului. Lumea vine aici să-i viziteze mormântul, aprinde lumânări și citește rugăciuni din Coran. Fiecare se roagă pentru a i se îndeplini o dorință care se realizează. Există credința că indiferent de confesiune: islamici, ebraici, ortodocși, în timpul liber și în zile însorite, localnici sau turiști, urcă la acest moment pentru a li se îndeplini dorințele, se roagă pentru sănătate.

E. CONCLUZII

Motto: „Cultura minoritarului nu este o cultură minoră, nu este o cultură conjuncturală, de moment, ci este cristalizator al identității de sine, este zid de protecție și eficiență, dă unitate, stil, sens, demnitate și noblețe vieții minoritarilor.” (Nuredin Ibram ²¹)

Lunga istorie a conviețuirii etniilor în Dobrogea este un proces complex de influențare, interferență, schimb de valori, dar și de conservare a propriei identități.

În general, cu privire la etnicii turco-tătari, studiile de specialitate vorbesc despre patru tipuri de valori. Întâi de toate, valorile celor două culturi aflate în situația de a împărtăși aceleași realități istorice, de-a lungul multor secole:

- valori ale culturii române, reflectate în limba, religia, istoria, cultura și civilizația poporului român;

- valori ale culturii turce și islamice, reflectate în limba, religia, cultura și civilizația grupurilor etnice de origine turcă, stabilite de-a lungul timpului în Dobrogea.

Acestora li se adaugă, în pondere variabilă, în funcție de contextul și momentul istoric, valorile culturii europene și universale – asimilate prin sistemul de învățământ (religios și laic), prin activitățile educaționale (instituționale sau nu) și prin mass-media;

Rezultatul conviețuirii este observabil într-un palier de valori sintetic, cel al creațiilor originale (literare, artistice, științifice datorate personalităților etniei) – expresie a potențialului creator al etniei.

În acest proces amplu și extrem de complex al inter-relaționării valorilor, dinamica și particularitățile conștiinței identitare prezintă forme de manifestare variabile, în continuă transformare și refacere.

După opinia unuia dintre personalitățile comunității turco-tătare, profesorul universitar Nuredin Ibram, deși poate părea paradoxal, „unul din factorii cei mai importanți ai buneii conviețuirii dintre turci și români a fost factorul religios, credința profundă în Allah și, respectiv, în Dumnezeu, Divinitate unică, Creator și Cărmuitor al ritmurilor cosmice și al faptelor umane”.

Argumentele profesorului Nuredin Ibram se conturează pe ideea că ambele religii, islamică și ortodoxă, fac apologia iubirii și întraajutorării, nu repudiază știința, lasă omului libertatea de decizie, și „conservă” demnitatea. Cele „10 porunci”, în ortodoxie, și îndreptarul de viață, cu puternică tentă morală, în Islam, sunt de natură a sublinia sacralitatea și sensul înalt al vieții.

Nici o biserică nici o geamie – susține Nuredin Ibram – n-au avut de suferit, n-a fost clintită, demolată, nu i s-a schimbat destinația, cu excepția perioadei comuniste când s-a dorit „înghețarea” celor două culte.

La fel ca în religia creștină, Islamul – „zidul apărării identității confesionale a minoritarului turc dobrogean” – condamnă agresiunea și agresorii, îndeamnă la muncă și viață prosperă, are menirea de a ocroti și proteja oamenii. Versetele Coranului afirmă în mod clar și categoric că nu trebuie aduse prejudicii și pagube copilului, femeii, bătrânului, omului credincios (chiar și celui de altă confesiune), lăcașurilor de cult, vietăților, naturii și omului în genere.

În vremea Imperiul Otoman, Poarta a acordat etniilor și supușilor de altă credință libertatea cultului, libertatea de a-și păstra limba maternă, libertatea de a-și dezvolta propria cultură, chiar de a participa la conducerea Imperiului și de a ajunge în vârful piramidei puterii prin intermediul sadrazamilor (prim miniștri) de origine nemusulmană.

²¹ <http://www.resurseculturale.ro/site/?q=node/107>

De la Mehmet Fatih (Cuceritorul) încoace, turcii otomani au folosit **sistemul de millet-uri (neamuri)**, sistem care îngăduia minorităților să-și rezolve problemele proprii potrivit legilor și obiceiurilor lor, sub cârmuirea conducătorului religios, singurul lor reprezentant în fața puterii. Patriarhul ortodox, de exemplu, numea episcopii, avea drept de judecător asupra clerului și credincioșilor ortodocși pentru orice act în legătură cu credința, căsătoriile, despărțirile, moștenirile.

Pe de altă parte, după Războiul de Independență, în *Proclamația către dobrogeni*, dată în dimineața zilei de **14 noiembrie 1878, la Brăila, regele Carol I, preciza**²²:

„ (...) Locuitori de orice naționalitate și religie! Dobrogea, vechea posesiune a lui Mircea-cel-Bătrân și a lui Ștefan-cel-Mare, de astăzi face parte din România. Voi de acum atârnați de un Stat, unde nu voința arbitrară, ci numai legea dezbătută și încuviințată de Națiune hotărăște și cârmuiește. Cele mai sfinte și mai scumpe bunuri ale omenirii, viața, onoarea și proprietatea, sunt puse sub scutul unei Constituții pe care ne-o râvnesc multe națiuni noastre și nimeni nu le va putea lovi fără a-și primi legitima pedeapsă.

Locuitori musulmani! Dreptatea României nu cunoaște deosebire de neam și de religie! Credința voastră, familia voastră vor fi apărate de o potrivă ca și ale creștinilor. Afacerile religiei și ale familiei vor fi pentru voi încredințate apărării muftiilor și judecătorilor aleși din neamul și legea voastră.

Și creștini și musulmani, primiți dar cu încredere autoritățile române, ele vin cu anume însărcinare de a pune capăt dureroaselor încercări prin care ați trecut, de a vindeca rănila războiului, de a apăra persoana, averea și interesele voastre legiuite, în sfârșit, de a vă dezvolta buna stare morală și materială. (...)”

Conform consemnărilor istoricilor, în Dobrogea, nu s-au semnalat cazuri de conflicte interetnice, sau interconfesionale.

Din perspectiva culturii și în special din ce a lingvisticii, influențele limbii turce sunt masive, dar variabile în funcție de perioada istorică și de regiune. Chestiunea se cuvine abordată, totuși, cu anumite specificații. Deși există specialiști în lexicologie care afirmă că în limba română se regăsesc circa 3000-5000 de cuvinte și expresii formate din ele, cu rădăcini în viața și civilizația turcă și multe din ele au înlocuit cuvinte din lexicul apusean, unora luându-le chiar locul, este de precizat că nu întotdeauna aceste cuvinte au pătruns în limba română direct din turcă. O bună parte a împrumuturilor de cuvinte de origine turcă au intrat în limba română prin intermediul altor limbi.

Cele mai multe cuvinte și expresii sunt cele legate de ocupații: păstorit, vânătoare, cele care desemnează plante, metale, unelte, hrana și prepararea ei. În zonele unde influențele otomane au fost mai puternice, cum este Dobrogea, româna a împrumutat și cuvinte din domeniul administrației, arhitecturii, geografiei fizice și istorice a locurilor. Este, de asemenea de remarcat că multe dintre cuvintele turcești prezente în limba română, au ieșit treptat din uz, locul lor luându-l neologisme din zona francofonă, sau anglofonă.

După Emil Suciu²³, autorul cel mai avizat în materie de lexic turcesc și de împrumuturi turcești în limba română, dintre cele **1137 de cuvinte turcești din limba română actuală**, circa 1000 sunt termeni uzuali, folosiți în mod curent, în diferite variante stilistice (430 de termeni literari, 188 de termeni populari, 388 de termeni regionali). Este de menționat că, dintre cuvintele de origine turcă transmise până astăzi, 72% sunt împrumuturi, restul de 28% reprezintă cuvinte formate în interiorul limbii române prin derivare, compunere etc.

²² Publicată în vol. *Dobrogea. 1878-1928. Cincizeci de ani de viață românească*, tipărit cu ocazia semicentenarului reanexării Dobrogei, Editura Cultura Națională din București, 1928.

²³ Emil Suciu, *Influența turcă asupra limbii române*, vol. I *Studiu monografic*, Editura Academiei române, București, 2009, p. 598

Ilustrativ, pentru moștenirea turcească la nivelul lexicului românesc, câteva exemple din domeniile vieții cotidiene: **sunt de origine turcă denumirile de produse și preparate alimentare**, precum: ciorbă, ciulama, cașcaval, chiftea, musaca, pilaf salam, sarma, iahnie, iaurt, acadea, baclava, halva, rahat, magiun, sarailie, șerbet, cafea, caimac, rachiu; **denumirile de ustensile de bucătărie**: fitil, cântar, capac, covată, chibrit, lighean, satâr, sufertaș, ceaun, tacâm, tavă; **denumirile pentru clădiri și elemente componente, mobilier, construcții**: han, chioșc, geam, dușumea, havuz, chirpici, odaie, perdea, pervaz, sobă, tavan, tejghea, divan, dulap, canapea, raft, hambar, cherhana, saivan, cherestea, talaș; **denumirile pentru îmbrăcăminte**: basma, ciorap, fotă, halat, chimir, papuci, șal, tichie. Tot de sorginte turcească sunt și: derbedeu, dușman, haimana, lichea, mahmur, pezevenchi, șiret, tembel și multe altele a căror origine aproape că nu mai este resimțită de vorbitorul de astăzi ca fiind străină.

F. Bibliografie:

1. ***, *Cartea verde a județului Constanța*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2000
2. ***, *Călători străini despre Țările Române*, Ed. Științifică, București, 1973.
3. ***, *Haksez* (1995-2015), periodic bilingv al Uniunii Democrate Turce din România.
4. ***, *Zaman Romanya*, periodic al Trustului de Presă International Newspaper Zaman.
5. Bărbuleanu, Cintian, *Monografia orașului Babadag*, Editura Charme-Scott, București, 1998
6. Brăcăcescu, Cristian *Geamii. Minarete pe cerul Dobrogei*, studiu introductiv de Mihai Maxim, Editura Igloopatrimoniu, 2012.
7. Brătescu, Constantin, *Dobrogea: 1878 - 1928; cincizeci de ani de viață românească; publicație tipărită cu prilejul semicentenarului reanexării Dobrogei*, vol. I („Analele Dobrogei”, anul IX), Cultura Națională, București, 1928.
8. Cupcea, Adriana, *Turc, tătar sau turco-tătar. Probleme ale identității la turcii și tătarii din Dobrogea, în perioada postcomunistă; Turk, Tatar, or Turko-Tatar. Challenges to the identities of Dobruja Turks and Tatars in post-communism*, în vol. *Studii de atelier. Cercetarea minorităților naționale din România/ Working papers in romanian minority studies/ Műhelytanulmányok a romániai kisebbségekről*, nr. 58, Institutul pentru studierea problemelor minorităților naționale, Cluj-Napoca, 2015; www.ispmn.gov.ro
9. Diaconu, Ion, *Minoritățile-statut-perspective*, Institutul Român pentru drepturile omului, București, 1996.
10. Drăgan, Marcel, *Mangalia, ghid turistic*, Editura Ex Ponto, Constanța 2002
11. Ekrem, Mehmet Ali, *Din istoria turcilor dobrogeni*, Ed. Kriterion, București, 1994.
12. Gemil, Tasin; Custurea, Gabriel; Cornea, Delia Roxana, *Moștenirea culturală turcă în Dobrogea*, Editura Top Form, Constanța, 2013
13. Georgescu, Valeriu; Lascu, Stoica, *Callatis- Mangalia 2500* (micro-monografie), Mangalia, 1995
14. Ibram, Nuredin, *Comunitatea musulmană din Dobrogea, pagini de cultură și civilizație*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2011.
15. Ibram, Nuredin, *Comunitatea musulmană din Dobrogea, Repere de viață spirituală*, Ed. Ex Ponto, Constanța, 1998.
16. Ibram, Nuredin, *Tradiții și obiceiuri ale turcilor din România*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2003
17. Inalcik, Halil *Imperiul Otoman. Epoca clasică (1300-1600)*, Ed. Enciclopedică, București, 1996.
18. Ionescu, M. D, *Dobrogea în pragul veacului al XX-lea*, Ed. Atelierele Grafice, București, 1904.
19. Kantar, Şefik, *Sari Saltuk Baba. Un sfânt musulman în Dobrogea*, Editura Muzeului de Istorie Galați, 2015
20. Mehmet Naci Önal, Mihai Maxim, *Din folclorul turcilor dobrogeni*, Editura Kriterion, București, 1997
21. Mehmet, Mustafa Ali, *Documente turcești privind Istoria României, 1455-1774*, vol. I, II, Editura Academiei, București, 1976
22. Mehmet, Mustafa Ali, *Istoria turcilor*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976
23. Păuleanu, Doina, *Constanța 1878-1928. Spectacolul modernității târzii*, vol. I, II, Editura Arcade, București, 2005
24. Pârâu, Steluța, *Multiculturalitatea în Dobrogea*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2007.
25. Roman, M., *Studiu asupra populației turcești din Dobrogea și sudul Basarabiei*, extras din *Analele Dobrogei*, anul XVI, Tiparul Glasul Bucovinei, Cernăuți, 1936.
26. Sarry, C.N., *Problema originii etnice în Dobrogea*, Ed. Dobrogea Jună, Constanța, 1942.
27. Suciuc, Emil, *Influența turcă asupra limbii române, I: Studiu monografic, II: Dicționarul cuvintelor românești de origine turcă*, 2009, 2010, București, Editura Academiei Române.
28. Șerbănescu, Mihail *Constanța*, Editura Romart Design, Constanța, 2002